

Sygn. akt III UK 216/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 września 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska (przewodniczący,
sprawozdawca)

SSN Zbigniew Myszka

SSN Romualda Spyt

w sprawie z odwołania D. K.
od decyzji Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
z udziałem zainteresowanej K. K.
o podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 11 września 2019 r.,
skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 28 lutego 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyła zaskarżony wyrok, znosi postępowanie na rozprawie
apelacyjnej w dniu 28 lutego 2018 r. i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania oraz
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 28 lutego 2018 r. oddalił apelację odwołującego się D.K. od wyroku Sądu Okręgowego w R. z dnia 26 lutego 2016 r. oddalającego wniesione przez niego odwołanie od decyzji Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z dnia 10 czerwca 2015 r., stwierdzającej że odwołujący się nie spełnia warunków do podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników od 17 marca 1998 r. do 30 września 2004 r. i od 1 sierpnia 2006 r. oraz uchylającej decyzje Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego: z dnia 18 marca 1998 r. o podleganiu przez odwołującego się ubezpieczeniu społecznemu rolników jako domownika od 17 marca 1998 r. i z dnia 5 października 2004 r. o ustaniu wobec niego podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników od 1 października 2004 r. oraz z dnia 3 sierpnia 2006 r. o podleganiu przez niego ubezpieczeniu społecznemu rolników jako domownika od 1 sierpnia 2008 r.

Sąd Apelacyjny w pełni podzielił i przyjął za własne ustalenia faktyczne poczynione w sprawie przez Sąd Okręgowy, który ustalił, że w dniu 17 marca 1998 r. odwołujący się został zgłoszony do ubezpieczenia społecznego rolników jako domownik rolnika K. K.. W pisemnym oświadczeniu złożonym do akt rentowych z dnia 26 lutego 1998 r. odwołujący się oświadczył, że pracuje w gospodarstwie rolnym od 17 marca 1998 r. Decyzją Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (dalej jako „Prezes KRUS”) z dnia 18 marca 1998 r. odwołujący się został objęty ubezpieczeniem społecznym rolników jako domownik rolnika od 17 marca 1998 r. W uzasadnieniu tej decyzji rolniczy organ rentowy poinformował, że ubezpieczeniu społecznemu rolników podlega rolnik i domownik, jeżeli nie podlegają innemu ubezpieczeniu społecznemu i że rolnik jest zobowiązany w terminie 14 dni informować Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) o okolicznościach mających wpływ na podleganie ubezpieczeniu społecznemu oraz o zmianie tych okoliczności. Odpis decyzji został doręczony odwołującemu się w dniu 23 marca 1998 r. Kolejną decyzją Prezesa KRUS z dnia 25 października 2004 r. rolniczy organ rentowy na wniosek K. K. i D. K. wyłączył odwołującego się z ubezpieczenia społecznego rolników. Następną decyzją Prezesa KRUS z dnia 3 sierpnia 2006 r. rolniczy organ rentowy ponownie

objął go ubezpieczeniem społecznym rolników od 1 sierpnia 2006 r. Wydając tę decyzję, rolniczy organ rentowy dysponował zaświadczeniem Prezydenta Miasta R. z 2 sierpnia 2006 r. informującym, że odwołujący się posiada zarówno budynek, jak i grunt związany z prowadzeniem działalności gospodarczej. W złożonym pisemnym oświadczeniu z dnia 15 lutego 2006 r. odwołujący się zeznał, że nie prowadzi działalności gospodarczej w budynku, którego jest właścicielem. Pismem z dnia 12 listopada 2014 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych powiadomił rolniczy organ rentowy, że odwołujący się jest osobą prowadzącą działalność gospodarczą. Do pisma został dołączony wydruk wniosku o wpis do Centralnej Ewidencji Informacji Działalności Gospodarczej (CEIDG). W zaświadczeniach z dnia 28 lipca 2006 r. i z dnia 1 sierpnia 2006 r. o wpisie do ewidencji działalności gospodarczej Prezydent Miasta R. potwierdził, że odwołujący się prowadzi działalność gospodarczą od 1 lipca 1994 r. Powołane zaświadczenia zostały złożone w aktach rolniczego organu rentowego w dniu 22 stycznia 2015 r. Z treści wydruków z CEIDG wynika, że odwołujący się prowadzi działalność gospodarczą od 1 lipca 1994 r. i nie podlegała ona zawieszeniu. W piśmie z dnia 16 marca 2015 r. Naczelnik Pierwszego Urzędu Skarbowego w R. potwierdził, że odwołujący się prowadzi działalność gospodarczą od 1 lipca 1994 r. oraz że jest opodatkowany z tego tytułu na zasadach ogólnych. Ze złożonej przez Prezydenta Miasta R. wraz z pismem z dnia 15 lutego 2016 r. dokumentacji wynika, że odwołujący się rozpoczął prowadzenie działalności gospodarczej 1 lipca 1994 r. a także, że nie składał wniosków w przedmiocie zawieszenia prowadzenia działalności gospodarczej.

Sąd Apelacyjny podniósł, że ze zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego jednoznacznie wynika, że wnioskodawca od 1 lipca 1994 r. prowadził działalność gospodarczą opodatkowaną na zasadach ogólnych, z tytułu której deklarował przychód. Na przestrzeni lat odwołujący się dokonywał licznych zmian w zakresie przedmiotu prowadzonej działalności, nigdy jednak jej nie zawieszał, zaś wyrejestrowanie tej działalności nastąpiło dopiero z dniem 31 grudnia 2015 r. Odwołujący się z dniem 17 marca 1998 r. zgłosił w KRUS zamiar objęcia go ubezpieczeniem społecznym rolników i ubezpieczeniem tym został objęty.

Sąd odwoławczy wskazał, że stosownie do art. 7 ust. 1 oraz art. 16 ust. 3 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (aktualnie

jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 299 ze zm.) wyłączeniu z rolniczego ubezpieczenia społecznego podlega rolnik, który podlega innemu obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu. Osoby prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą, zarówno pod rządami aktualnie obowiązującej ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (aktualnie jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 300 ze zm.), jak i uprzednio z mocy art. 1 ustawy z 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (ustawa ta obowiązywała w czasie wydania przez organ rentowy unieważnionej decyzji z dnia 18 marca 1998 r.), podlegały obowiązkowo ubezpieczeniu społecznemu z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej. Sąd Apelacyjny uznał, że należało podzielić dokonaną przez Sąd Okręgowy ocenę prawną sprawy i przyjąć, że w okresie objętym zaskarżoną decyzją tytułem podlegania ubezpieczeniu społecznemu dla odwołującego się było prowadzenie przez niego działalności gospodarczej, bowiem zgodnie z przepisem art. 6 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych obowiązkowo ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu podlegają osoby fizyczne, które na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej są osobami prowadzącymi pozarolniczą działalność. W dacie zgłoszenia do rolniczego ubezpieczenia społecznego odwołujący się nie spełniał ustawowych warunków do objęcia go rolniczym tytułem ubezpieczenia (art. 7 ust. 1 i art. 16 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników), wydanie decyzji o objęciu tym ubezpieczeniem było dotknięte od początku wadą prawną wywołaną faktem zatajenia przez odwołującego się informacji o prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej. Rolniczy organ rentowy, który ujawnił okoliczność wykluczającą od początku dopuszczalność objęcia wnioskodawcy rolniczym tytułem ubezpieczenia, był władny wydać decyzję korygującą z mocą wsteczną bezpodstawnie wcześniej ustalony tytuł rolniczego ubezpieczenia społecznego. Wobec powyższego Sąd Apelacyjny uznał, że zaskarżona decyzja jest prawidłowa, a wniesiona apelacja odwołującego się jako bezzasadna na podstawie art. 385 k.p.c. podlegała oddaleniu.

W wywiedzionej od powyższego wyroku skardze kasacyjnej odwołujący się podniósł zarzut naruszenia przepisów:

1) art. 214 k.p.c. i art. 214¹ k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. skutkujące nieważnością postępowania przed Sądem drugiej instancji przez pozbawienie odwołującego się możliwości obrony swoich praw wskutek nieodroczenia rozprawy apelacyjnej, pomimo jego nieobecności usprawiedliwionej stosownie do przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, tj. przez przedłożenie zaświadczenia wystawionego przez lekarza sądowego potwierdzającego niemożność stawienia się na rozprawie;

2) art. 62 ust. 1 pkt 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników - przez jego niezastosowanie w sytuacji, kiedy sąd winien był rozważyć, jaki wpływ na skuteczność zaskarżonych decyzji miał fakt, iż zgodnie z dyspozycją tego przepisu Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego miała obowiązek poinformowania wnioskodawcy o jego uprawnieniach i obowiązkach, tj. możliwości wyboru rodzaju ubezpieczenia przez złożenie oświadczenia, że chce podlegać ubezpieczeniu rolniczemu a także, że jedynie formalne (nie faktyczne) prowadzenie działalności gospodarczej, w sytuacji takiej jak u wnioskodawcy, wyklucza podleganie ubezpieczeniu w systemie rolniczym.

Z powołaniem się na powyższe zarzuty skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i zniesienie postępowania przed Sądem drugiej instancji, a także przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania.

W uzasadnieniu skargi odwołujący się podniósł, że pismem z dnia 19 stycznia 2018 r. został zawiadomiony o terminie rozprawy apelacyjnej przypadającej na dzień 28 lutego 2018 r. W związku z faktem, iż leczył się on psychiatrycznie z powodu depresji i zaburzeń adaptacyjnych, pismem z dnia 16 lutego 2018 r. (data wpływu do Sądu - 21 lutego 2018 r.) złożył wniosek o odroczenie terminu rozprawy. Do wniosku zostało załączone stosowne zaświadczenie wydane przez lekarza sądowego, stwierdzające, iż odwołujący się nie może stawić się w sądzie w dniu 28 lutego 2018 r. z powodu choroby (nr statystyczny choroby zgodny z Międzynarodową Statystyczną Klasyfikacją Chorób i Problemów Zdrowotnych - F 43). Zaświadczenie lekarskie wskazywało przewidywany termin zdolności do osobistego stawiennictwa na rozprawie po dniu 8 marca 2018 r. We wskazanym powyżej piśmie z dnia 16 lutego 2018 r.

wnioskodawca podał, iż zależy mu na aktywnym uczestnictwie w rozprawie, jednakże jego stan zdrowia wykluczał w tamtym momencie taką możliwość.

Skarżący podniósł, że pomimo iż w postępowaniu sądowym nie był reprezentowany przez pełnomocnika (wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu został oddalony) i nie mógł stawić się osobiście z powodu choroby, a niestawiennictwo swoje należycie usprawiedliwił, to Sąd Apelacyjny w (...), nie odraczając rozprawy w dniu 28 lutego 2018 r. i wydając po rozprawie zaskarżony wyrok, naruszył art. 379 pkt 5 k.p.c., pozbawiając go możliwości obrony, które skutkuje nieważnością postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest uzasadniona.

W pierwszej kolejności należy odnieść się do najdalej idącego zarzutu nieważności postępowania z powodu pozbawienia skarżącego możliwości obrony swych praw, ponieważ jego uwzględnienie powoduje najdalej idące skutki procesowe (art. 386 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.). Przyczyny nieważności postępowania określa w sposób wyczerpujący art. 379 k.p.c., przewidując między innymi sytuację, w której strona została pozbawiona możliwości swych praw. Ujęcie przyczyny nieważności w tym przepisie jest bardzo ogólne i z tego względu zgłoszony przez stronę zarzut, że została pozbawiona takiej możliwości, wymaga każdorazowo rozważenia okoliczności faktycznych sprawy.

Zdaniem skarżącego, wyrok został wydany przez Sąd Apelacyjny z naruszeniem art. 379 pkt 5 k.p.c. w związku z oddaleniem jego wniosku o odroczenie rozprawy z powodu choroby udokumentowanej zaświadczeniem lekarskim (art. 214¹ § 1 k.p.c.) i przeprowadzeniem rozprawy apelacyjnej oraz wydaniem zaskarżonego wyroku, mimo że nieobecność skarżącego na rozprawie w dniu 28 lutego 2018 r. była usprawiedliwiona. Analiza akt sprawy wskazuje, że wyznaczona przez Sąd Apelacyjny w dniu 28 lutego 2018 r. rozprawa była rozprawą bezpośrednio poprzedzającą wydanie w rozpoznawanej sprawie wyroku oddalającego apelację skarżącego. Skarżący, działający bez pełnomocnika, w dniu 16 lutego 2018 r. w piśmie procesowym złożył wniosek o odroczenie rozprawy z

powodu choroby potwierdzonej zaświadczeniem lekarskim wystawionym przez lekarza sądowego, informując Sąd Apelacyjny, że sprawa, która toczy się przed Sądem odwoławczym jest dla niego bardzo ważna, a jej rozstrzygnięcie będzie miało istotny wpływ na jego sytuację osobistą oraz majątkową, dlatego też bardzo zależy mu na uczestniczeniu w rozprawie. Dodał ponadto, że nie stać go na skorzystanie z pomocy prawnej pełnomocnika z wyboru, Sąd nie przyznał mu pomocy prawnej z urzędu, a jego matka – zainteresowana K. K. – nie wyraziła zgody na reprezentowanie go w Sądzie, wskazując że nie jest w stanie podolać takiemu obowiązkowi. Sąd Apelacyjny nie uwzględnił wniosku o odroczenie, „albowiem wnioskodawca miał czas na ustanowienie pełnomocnika i został pouczony o skutkach jego barku, nadto stawiennictwo na rozprawie przed Sądem Apelacyjnym jest nieobowiązkowe”, zamknął rozprawę i oddalił apelację skarżącego od wyroku Sądu Okręgowego.

Z art. 214 k.p.c. wynika, że rozprawa ulega odroczeniu, jeżeli sąd stwierdzi nieprawidłowość w doręczeniu wezwania albo jeżeli nieobecność strony jest wywołana nadzwyczajnym wydarzeniem lub inną znaną sądowi przeszkodą, której nie można przezwyciężyć. Usprawiedliwienie nieobecności z powodu choroby strony, zgodnie z art. 214¹ § 1 k.p.c., wymaga przedstawienia zaświadczenia potwierdzającego niemożność stawienia się na wezwanie lub zawiadomienie sądu, wystawionego przez lekarza sądowego. Zgodnie z ugruntowanym orzecznictwem Sądu Najwyższego, nieobecność strony na rozprawie z powodu choroby, potwierdzonej właściwym zaświadczeniem lekarskim i uniemożliwiającej stawienie się w sądzie, pociąga za sobą konieczność odroczenia rozprawy, zwłaszcza jeżeli strona nie jest reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika, a rozprawa, w której nie może wziąć udziału, jest jedyną rozprawą w sprawie albo bezpośrednio poprzedzającą wydanie wyroku. Wydanie w takiej sytuacji orzeczenia powoduje nieważność postępowania na skutek pozbawienia strony możliwości obrony jej praw (por. np. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 16 kwietnia 2008 r., V CSK 564/07, LEX nr 424339; z dnia 15 marca 2012 r., I CSK 321/11, LEX nr 1168533; z dnia 26 września 2012 r., II CSK 36/12, LEX nr 1226830; z dnia 28 czerwca 2017 r., IV CSK 514/16, LEX nr 2336015 oraz uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2013 r., III CZP 78/13, OSNC 2014 nr 9, poz. 87). Podkreślić trzeba, że

rozprawa ma doniosłe znaczenie, a prawo strony do udziału w niej obejmuje także prawo do osobistego podejmowania czynności procesowych. Prawo do osobistego udziału w czynnościach procesowych jest istotnym elementem sprawiedliwej procedury sądowej (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 czerwca 2002 r., SK 5/02, OTK-A 2002 nr 4, poz. 41). Pozostaje ono w związku z nieodłącznym elementem rzetelnego procesu, jakim jest prawo do bycia wysłuchanym. Wobec powyższego rację ma skarżący, zarzucając, że Sąd Apelacyjny dopuścił się naruszenia art. 214 § 1 k.p.c., gdyż nie uwzględnił jego wniosku o odroczenie rozprawy, mimo wskazania w nim przyczyny uniemożliwiającej udział w rozprawie, po której zamknięciu doszło do wydania wyroku. Sumą opisanych zdarzeń jest stwierdzenie, że postępowanie przed Sądem drugiej instancji było dotknięte nieważnością, co powoduje konieczność uchylenia zaskarżonego wyroku, zniesienia postępowania przed Sądem Apelacyjnym na rozprawie w dniu 28 lutego 2018 r. i przekazania sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

W konsekwencji bezprzedmiotowa staje się kontrola, czy są usprawiedliwione podstawy kasacyjne w pozostałym zakresie. Ustalenia faktyczne poczynione w warunkach nieważności i prawidłowość innych czynności procesowych przeprowadzonych w nieważnym postępowaniu są bowiem pozbawione znaczenia, gdyż wada, jaką zostało dotknięte postępowanie, wyłącza możliwość podejmowania jakichkolwiek rozważań w oparciu o jego wyniki (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 2016 r., II PK 260/15, LEX nr 2200600 i powołane tam orzeczenia).

Kierując się przedstawionymi motywami, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 386 § 2 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji.